

УДК 821.162.1-3.09"17"

**“ОСТАННЄ ЗВЕРНЕННЯ ДО ЛАУРИ”
ВІНЦЕНТА ІГНАЦІЯ МАРЕВИЧА (1755–1822)
ЯК ЗРАЗОК ПРОЗИ З ВІРШАМИ**

Анна ПЕТЛЯК

*Лодзьський університет
в ул. Костюшко, 65, Лодзь, 90-514
Кафедра педагогії
e-mail: anna_petlak@interia.pl*

У статті аналізується твір забутого польського письменника періоду польського Просвітництва В.І.Маревича. “Останнє звернення до Даури”. Висвітлена передісторія його створення, визначені провідні думки, розкриті у ньому автором. На особливу увагу заслуговує рефлексійно-моралізаторське підгрунтя твору, а саме: роздуми про справжню шляхетність людини, про її цінність, які є віддзеркаленням прогресивних *поглядів автора*.

Ключові слова: польське Просвітництво, критична рефлексія, літературний жанр, *меніппова* сатира.

Вінцент Ігнацій Маревич – забутий, а тому й невідомий письменник періоду польського Просвітництва, поет, комедіограф, публіцист. Літературний доробок Маревича багатий і різноманітний не лише за тематикою, а й за жанрами. Поет також є автором драматичних творів (комедій, драм, опер), віршованих і прозових творів, віршів з певної нагоди (патріотичних, політичних, панегіричних), особистих, любовних поезій, пісень, казок, епіграм, сентенцій. Майже всі ці твори митця сьогодні важкодоступні і переважно невідомі пересічному читачу.

Народився В.І.Маревич 1755 р. у Литві, найімовірніше, у Троцькому воєводстві, у сім'ї Базиля Антонія з роду Косьчеша. Освіту здобував в єзуїтських школах у Вільно. Після 1776 р. розпочав без певних намірів кількालітнє подорожування по країні. Побував у Плоцьку, Гродно, Вільно, Кракові. Як речник державних та суспільних реформ, активно брав участь в обговореннях, що відбувалися на засіданнях чотирирічного Сейму. За фінансової підтримки князя Мацея Радзівілла в 1791 р. купив будиночок у Вільно, де й оселився. Там був обраний муніципальним чиновником. Під час повстання під проводом Т.Костюшка разом з дружиною (про яку нічого не відомо) вступив до війська як “простий солдат”. Наприкінці 1798 р. перебував у Львові, де перевидав один зі своїх творів¹, до якого додав присвяту львівському архієпископу Кастану Ігнацію Кіцько-

¹ Йдеться про: *Marewicz W. I. Szczęście w nieszczęściu, czyli Wzór stałości ludzkości i cierpliwości. Drama oryginalne we 4 aktach. B. m. w., 1798. Попереднє видання: Wilno, 1797.*

му, а також оприлюднив вірш до єпископа львівського Миколи Скородинського². З 1800 р. проживав у Варшаві, був чиновником цивільного стану і членом масонської ложі (Святиня Ізиди). Помер 5 березня 1822 р. у Варшаві³.

У 1783 р. Вінцент Ігнацій Маревич перебував у Вільно, де вивчав геометрію. У цьому ж місті він закохався в доньку пінського старости, вихованку віленських бернардинок Барбару Єльську (1740–1821). Вперше він зустрів її майже сім років тому – під час своїх мандрів. Як писав сам Маревич, він провів з нею тоді тільки дві години і вирушив далі, бо її мати погано прийняла його. Коли ж знову побачив її у Вільно, під час меси в костелі бернардинів, закохався добезтями. Щонеділі йшов до костелу, щоб споглядати об'єкт своїх зітхань, розпитував про неї віруючих і служителів храму. У думках і мріях поет називав її Лаурою. Він почав відвідувати її у монастирській вітальні – був доволі гречно прийнятий, присвячував їй свої вірші.

Взнавши прізвище і довідавшись про високе походження коханої, Маревич намагався побороти в собі цю пристрасть, оскільки усвідомлював не лише різницю в походженні (був лише бідним дворянином), а й майнову нерівність між родом Єльських та родиною орендаря Маревича.

Кохання до Лаури дало митцеві поштовх до здійснення багатьох вчинків, головним чином – для творчих звершень. Прагнучи якнайскраміше задекларувати своє кохання, 1783 р. Маревич для своєї ідеалізованої коханої заснував у Вільно аматорський театр⁴, на сцені якого дебютував своєю п'єсою “Кохання для цноти”⁵. Мав величезну надію, що таким оригінальним способом освідчиться в своїх почуттях, а крім того, матиме привід частіше зустрічатися з коханою. На цю виставу він особисто запросив Барбару Єльську і – як тільки міг – намагався показати, що п'єса та її інсценування були адресовані лише їй. На жаль, через невідповідну поведінку Маревича Барбара Єльська більше ніколи не з'явилася у Віленському театрі на виставі нещасного автора, хоча він неодноразово надсилав їй квитки. До того ж, як виявилось, це була його остання зустріч з коханою.

Через багато років після цього випадку, в 1788 р., Вінцент Ігнацій Маревич написав для Лаури твір під назвою “Останнє звернення до Лаури”⁶ з епіграфом – двовіршем власного авторства:

Kto kochać stale nie umie i szczerze –
Aby pocziwym był, temu nie wierzę.

² *Marewicz W.I. Co to jest wielkość? Czyli wiersz z powodu nominacji na biskupstwo lwowskie i z powodu oktawy imienin... Mikołaja Skorodyńskiego. Lwów, 1798.*

³ Біографію В.І.Маревича опрацьовано на підставі: *Tyszkiewicz E.T. Wincenty Marewicz. Studium obyczajowe. Warszawa, 1870; Aleksandrowska E. Wincenty Ignacy Marewicz (1755–1822) // Pisarze polskiego oświecenia, pod red. T.Kostkiewiczowej i Z.Golińskiego. Warszawa, 1994. S.332–341; Aleksandrowska E. Marewicz Wincenty Ignacy (1755–1822) // Dawni pisarze polscy od początków piśmiennictwa do Młodej Polski. Przewodnik biograficzny i bibliograficzny, red. działu “Literatura oświecenia”: E.Aleksandrowska, koordynator całości: R.Lothe. T.II (I–Me). Warszawa, 2001. S.427–429; Aleksandrowska E. Marewicz Wincenty Ignacy // Polski słownik biograficzny. T.XIX. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, 1974. S.633–636; Bibliografia literatury polskiej “Nowy Korbut”. T.5: Oświecenie, oprac. E.Aleksandrowska z zespołem. Warszawa, 1966–1972. S.303–306.*

⁴ Тут варто процитувати слова Маревича про цей театр: “Декілька дівчат, декілька молодих хлопців з конвікту і кілька номінальних офіцерів становили театральну трупу. З них ані я, ані хтось інший не знався на театрі, однак ми вивчили наші ролі і насмілились їх зіграти. А директором був я з одним офіцером, так само невмілим. Та моїм єдиним учителем було лиш моє кохання, воно навчало мене з почуттям вимовляти ті слова, які з глибини серця мого у ролі диктувало кохання” (*Marewicz W.I. Ostatnia do Laury odezwa wierszem i prozą. Warszawa, 1788.*)

⁵ Комедія “Кохання для цноти” вийшла друком у 1788 р.: *Marewicz W.I. Miłość dla cnoty. Komedia w 3 aktach. Warszawa, 1788.*

⁶ *Marewicz W. I. Ostatnia do Laury odezwa wierszem i prozą.*

Вже у вступі у словах, звернених до Лаури, Маревич визначає причину написання твору: “Коли і тривалістю часу вмираючого кохання, і невзаємністю твоєю ніжність мою сповільнюючу і розсудливим спостереженням, мою надмірну до тебе прихильність і відмінними від розуміння мого звичаями твоїми, ти стаєш конечним приводом для останнього до тебе звернення”⁷.

Це звернення автор присвятив ясновельможному пану Францішку Чапському – воєводи холмському, судовому старості Ковалевського повіту, кавалерові Ордена Білого Орла, в якого Маревич гостював під час своїх мандрів. Письменник вважає Францішка Чапського “гідним і розумним сенатором, ревним і вразливим громадянином, добродієм і людяним чоловіком”. Маревич відверто зізнається, що присвячує твір саме йому, оскільки керується “повагою, вдячністю, любов’ю та зацікавленням”.

Присвята дає нам важливу інформацію про самого письменника, який на початку твору відзначає, що почав писати його ще перед своєю хворобою, а тепер тільки завершує. Він припускає, що це, можливо, його останній твір, оскільки хвороба може закінчитися смертю. Однак, на щастя, так не сталося. І хоч у творі автор ані не називає, ані детальніше не описує своєї хвороби, він неодноразово акцентує на ній увагу. Ми дізнаємося також, і це важливо, що Маревич був людиною турботливою: у творі він звертається з проханням до Францішка Чапського, щоб той, у випадку його смерті, подбав про його стареньку матір, його вірного слугу та про Лауру.

В “Останньому зверненні до Лаури”, крім історії кохання і боротьби, яку Маревич вів сам із собою, намагаючись забути кохану, тобто крім інтимних і автобіографічних подробиць із життя письменника, міститься інформація про його численні подорожі по країні, про ситуацію у сім’ї поета.

Не тільки присвята Ф.Чапському урізноманітнює твір Маревича з точки зору жанрової приналежності. Письменник додатково подає у “Зверненні” листа, якого написав до свого приятеля через вісім місяців після зустрічі з Лаурою у віленському костелі бернардинів. Цей епістолярний фрагмент є ще одним генеалогічним елементом, що свідчить про жанрову різноманітність “Останнього звернення до Лаури”, а саме приязний лист, сповнений особистих відкриттів. Автор описує в ньому свою потаємну любовну пристрасть та щиро просить про допомогу в цій скрутній і делікатній життєвій ситуації. Він має надію, що приятель зрозуміє його і дасть йому мудру, безкорисливу пораду. Цікаво, що у листі проявляються рефлексії морально-філософського характеру. Маревич пише про велике значення справжньої дружби – почуття без розрахунку та лицемірства та висловлює думку про те, що дуже рідко можна зустріти справжнього друга, оскільки, як стверджує письменник, “справжня дружба послугою не журиться, бідність її не відштовхує, прикроці жодні не стримують. Справжній приятель однаково радіє зі щастя і вболіває над гіркою долею свого товариша. І кожна подія в житті друга цікавить його, як власна. Справжній приятель ані нахвалювати не вміє, ані правду приховувати перед своїм приятелем не звик”. Як відомо, період Просвітництва і на заході Європи, і в Польщі був часом високої цінності дружби, на чому варто було б акцентувати сьогодні.

В.І.Маревич стверджує також, що немає людини щирішої, ніж та, яка стоїть перед обличчям смерті. Свої роздуми про дружбу він доповнює влучним двовіршем:

⁷ З огляду на замислуватість стилю автора, вважаємо за доцільне навести текст мовою оригіналу: “*Gdy i długością czasu niszczącej się miłości, i bezwzględnością twoją, czułość moją zwalniająca i rozsądnym spostrzeżeniem się umarzającą, zbytkującą moją ku tobie przychylności i różniącymi się od rozumienia mojego obyczajami twoimi, stajesz się ukonieczniającym powodem do ostatniej uczynienia do ciebie odezwy*”.

Każdego śmierć prawdziwym i szczerym uczyni.
Bo odgłos tylko prawdy brzmi w śmierci jaskini.

Заслуговує на увагу рефлексійно-моралізаторське підґрунтя твору. Цікавими є роздуми В.І.Маревича, наприклад, про справжню шляхетність, про цінність людини, яку визначають не знатний рід, звання чи маєток, а риси характеру та справжні заслуги. Ці роздуми є віддзеркаленням прогресивних поглядів автора і водночас реакцією на тодішні дискусії на тему шляхетності, які точилися не лише в статтях, зокрема у часописі "Monitor", а й у поетичних творах (як приклад – популярна тоді сатира Адама Нарушевича "Про справжню шляхетність", епіграфом до якої є цитата з поеми Яна Кохановського "Сатир").

Маревич роздумує також про кохання, виділяючи таку його рису, як безкорисливість, оскільки вважає, що найміцнішим і найтривалішим є те почуття, яке народилося щиро і без розрахунку: "Кохання, основане на чесноті, в тисячу разів триваліше, аніж те, яке породило нищі, корисливі почуття".

"Останнє звернення до Лаури" містить також критичну рефлексію про вдавану добродійність панів, про ласку, виявлену до людей, які стоять нижче на суспільній драбині. Письменник підкреслює, що дехто не вмів благородно надати допомогу ближнім. З гіркотою згадує він зверхню поведінку одного з братів Лаури, до якого в певний момент свого життя змушений був звернутися з проханням про допомогу. Маревич наголошує, що допомога ближнім збагачує і зміцнює людину:

Bo człek innym pomocny jest jak ogień właśnie,
Co udzielając światła większej, nie gaśnie.

Автор "Останнього звернення до Лаури", описуючи перипетії свого життя, не пропускає певних фактів зі своєї біографії, які не найкращим чином свідчать про нього, а навіть заслуговують на критику. Так, він щиро признається Лаурі, що, гостюючи у Снарського (заборовського старости), познайомився з певною "респектабельною" його сусідкою і без вагань пише до своєї коханої такі слова: "У вільні від думок про тебе моменти я згадував про неї". Більше того, поет зізнається Лаурі, що хотів одружитися з тією сусідкою, однак це не вдалося через незгоду її опікунів.

Маревич не шкодує для себе критичних слів, відверто розповідає, що його втечі зі шкіл були "вчинком", "не для людей, а для мене шкідливим". Також поет критично оцінює своє марнотратство під час перебування у Варшаві, яке довело його до банкрутства, осуджує своє бажання "виблискувати" у варшавському вищому світі. Поет визнає, що перебування в столиці навчило його трьом речам, а саме:

"1. Немає більш корисної риси, ніж ощадливість і більшого тирана, аніж марнотратство.

2. Великосвітські приятелі подібні до мух, які роються біля посудини, наповненої патокою, і які відразу зникають, варто лишень у посудину додати перцю або іншої гіркоти.

3. Жіноча привабливість подібна до роботи бджіл і павуків. Праця бджіл не така делікатна і чарівна, як мереживо павутини, але усередині сот є мед, що солодкістю всіх, хто коштує його, задовольняє, у звабних же мереживах павуків, навпаки, в'язнуть мухи, втрачаючи свій політ, владу і життя".

Важко однозначно визначити, до якого літературного жанру належить "Останнє звернення до Лаури". Сам Маревич називає його просто "твором", хоча в заголовку дає означення – "звернення віршем і прозою".

З одного боку, цей твір є своєрідною автобіографією письменника, а з другого – листом до Лаури, причому листом особистого характеру, рефлексійним, в якому вірші доповнюють, збагачують прозовий текст.

Листи з віршами як підвид кореспонденції, що є своєрідним літературним спілкуванням у специфічній формі, у польській літературі започаткував Ігнацій Красицький⁸ – відомий письменник, сучасник Маревича. Листи з віршами, популяризовані “князем поетів”, відразу отримали визнання. Так розпочалася їх читацька і дидактична “кар’єра”. Тому, слідом за лодзьким дослідником цього виду літературних форм В.Пушем, можна повторити означення “меніповий лист” і застосувати його до твору Маревича “Останнє звернення до Лаури”, визначивши таким чином жанр цього нетипового тексту. Терміном “меніповий” В.Пуш назначає саму тільки техніку поєднання прози і вірша, не беручи до уваги сатиричності, що вважається основним елементом меніпової сатири⁹.

У співвідношенні поезії та прози у творі Маревича перевага на боці останньої: письменник умістив тут тринадцять віршів (разом з присвятою); з них переважна більшість, а саме сім, стосується любовної тематики. Маревич запевняє Лауру в щирості своїх почуттів:

Nie uczyłem się w modnych kawalerów szkole,
Nie umiałem podobnym stać się nigdy pszczole.
Pszczola, brzęcząc, każdy kwiat wstrząśnie i zaczepi,
Nózkami go ogarnie, pyszczek swój przylepi;
Po każdym listku pełza, zewsząd go skosztuje,
A wysawszy z niego miód, szydząc, ulatuje.
Ja zaś rozbrat z wszystkimi dla ciebiem uczynił,
Zawszem ci był powolny. Nigdy cię nie winił.
Byłem dla ciebie tkliwym i stałym do zbytku.
Cóż od ciebie?... Wszak nie miód?... Piołun mam w użytku.

або

Byłem ja, lecz już nie ja. Istność bez istoty.
Któż siebie mnie samemu odebrał? Ach, to ty.
Miałem wolę niewolną. Bo ta mimo chęci,
Nie gdzieś chciał, lecz gdzieś była, dzielność myśli nęci.
Miałem rozum bez władzy. Tyś mu moc odjęła.
Miałem duszę nie dla się. Tyś w siebie wciągnęła.
Miałem oczy bez światła. Bo tyś je zakryła
Swym portretem, coś w duszy mej go wydrążyła.
Miałem uszy bez słuchu. Bo twa ze mną mowa,
Brzmiąc w uszach, nie dała mi innych słyszeć słowa.
Sam z sobą byłem zawsze, alem nie znał siebie,
Bo zdało mi się, całym przetworzył się w ciebie.
Czułem chęć, lecz nie dla się. Bo wszystkie me tchnienia
Niosły gorącą żądzę cię uszczęśliwienia.
Zapomniałem o sobie. Bez pamięci byłem,
Bo dla cię czułem, tchnąłem, myślałem i żyłem.

У трьох віршах, вміщених у цьому творі, порушується тема смерті; один із них Маревич пише на свій надгробок; це своєрідна віршована епітафія:

⁸ Pusz W. Epistolografia menipejska w Oświeceniu postanisławowskim. Łódź, 1985. S.3.

⁹ Ibid. S.28.

Tu leży człek, co przez wiek swój był nieszczęśliwym,
Z tych miar, że kto kochał prawdę, był oraz pocziwym.

Тільки два вірші Маревича стосуються теми допомоги ближньому, наприклад:

Nie ten wart jest wdzięczności, który świadczy mnogo,
Ale który, choć mało, lecz bezchlubnie daje.
Tamtego są kupione wstydem łaski drogo,
A ten tajnym świadczeniem zwiększa łask rodzaje.
Pierwszy wart jest być chlubnym, wdzięczności wart drugi.
Chwila temu zawdzięczy, temu ni wiek długi.

Один із віршів описує марнотратне життя письменника у Варшаві та його наслідки:

Im bardziej ogień błyszczący, tym drwa prędzej trwoni,
Spożarłszy zaś swą pastwę, gdy mu nikt nie broni,
Marnując drwa mu dane, niszcząc sam społeczeństwem
Oraz tracąc swą jasność, osuty popiołem.

Попри те, що Вінцент Ігнацій Маревич не є типовим письменником епохи Просвітництва, його твір “Останнє звернення до Лаури віршем і прозою” містить багато цікавих відомостей з його біографії. Ми дізнаємося про факти з життя автора, про його погляди і роздуми. “Звернення” є також своєрідним підсумком важливої частини життя Маревича, а саме багатолітнього кохання до Барбари Сельської – Лаури.

*Publikacja została sfinansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki,
przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2011/01/D/HS2/02852*

Переклад *Світлани Винниченко*

**“THE LAST APPEAL TO LAURA”
BY VINCENT IGNATIUS MAREVICH (1755–1822)
AS AN EXAMPLE OF PROSE WITH VERSE**

Anna PETLYAK

*University of Lodz
65, Kosciushko Str., Lodz, 90-514
Editorial Department
e-mail: anna_petlak@interia.pl*

The work “The last appeal to Laura” by forgotten Polish writer of Polish Enlightenment V.I.Marevych is analyzed in this article. The background of its creation is highlighted, leading motives presented by its author are pointed out. Reflective and moralizing background of the work, namely: reflections on the true nobility of man, on its value, which reflects the progressive views of the author is accented on in the article.

Key words: Polish Enlightenment, critical reflection, literary genre, menippean satire.

**“ПОСЛЕДНЕЕ ОБРАЩЕНИЕ К ЛАУРЕ”
ВИНЦЕНТА ИГНАЦИЯ МАРЕВИЧА (1755–1822)
КАК ОБРАЗЕЦ ПРОЗЫ СО СТИХАМИ**

Анна ПЕТЛЯК

*Лодзинский университет
ул. Костюшко, 65, Лодзь, 90-514
Кафедра редактирования
e-mail: anna_petlak@interia.pl*

В статье анализируется произведение забытого польского писателя периода польского Просветительства В.И.Маревича “Последнее обращение к Лауре”. Освещена предыстория его создания, определены основные положения, раскрытые в нем автором. На особое внимание заслуживает рефлексивно-морализаторское направление, а именно: размышления о настоящем благородстве человека, о его ценности, которое является отражением прогрессивных взглядов автора.

Ключевые слова: польское Просветительство, критическая рефлексия, литературный жанр, менипповая сатира.

Стаття надійшла до редколегії 21.05.13.
Прийнята до друку 11.06.13.